

ASOCIACIJA "KITOKS VAIKAS"

2022 m.
PERIODINIS LEIDINYS Nr.4

Tema:

Raidos sutrikimų turintys vaikai švietimo sistemoje. Ko tikėtis?

**NEIĞALIŲJŲ REIKALŲ
DEPARTAMENTAS**
PRIE SOCIALINĖS APSAUGOS
IR DARBO MINISTERIJOS

Raidos sutrikimų nulemtas elgesys, kitoniškas požiūris į supantį pasaulį lemia, kad į raidos sutrikimų turinčius vaikus švietimo institucijose žiūrima nepakankamai tolerantiškai, pasitaiko patyčių, jiems nesudaromos tinkamos ugdymosi sąlygos, nepritaikytas ugdymo turinys didina mokymosi sunkumus. Asociacija „Kitoks vaikas“ aktyviai vykdo visuomenės informavimo kampanijas, siekdama ugdyti draugiškesnį visuomenės požiūrį į autizmo sutrikimą turinčius asmenis. Tyrimų duomenimis šias pastangas pastebėjo 45 proc. respondentų, tad tikėtina, kad jos turės teigiamą poveikį keičiant požiūrį į šią problemą, taip pat prisidės prie tolerancijos ugdymo švietimo įstaigose.

Kaip rodo asociacijos „Kitoks vaikas“ atlikta analizė, internetiniuose naujienų portaluose skelbiamuose straipsniuose apie autizmą tėvai dalijasi, su kokia patirtimi jie susiduria. Sunkumai prasideda jau išgirdus diagnozę: tėvus apima neįtikėtina baimė, neviltis, jie nežino, kaip elgtis. Keletas tėvų minčių: „Mus diagnozė šokiravo. Nebuvo ko griebtis. Dar šiandien yra nuostata, kad tai protiškai atsilikę, niekam tikę žmonės.“ Tėvai teigia, kad „išgirdus diagnozę tavo pasaulis akimirksniu sugriūna. Natūralu, nes, kai dar pilve nešioji savo būsimą vaikelį, įsivaizduoji, koks jis bus, kaip daug dalykų veiksime jam gimus, kuri šviesią ateitį šiam mažyliui. Kai sužinai diagnozę – visas tas vaizdinys subliūkšta <...>. Taigi ta baimė, kuri apima, yra neįtikėtina.“

Vėliau, vaikui augant, iššūkių tik daugėja, ypač artėjant laikui eiti į mokyklą. Švietimo įstaigose trūksta reikalingų specialistų, terapeutų, neužtikrinamas tinkamas pavežėjimas, daugelį paslaugų tėvai apmoka savo lėšomis. „Mokėjome labai didelius pinigus, važiuodavome iš gimtinės į didesnę miestą. Po 100 kilometrų, kad vaikai nueitų pas logopedą, ergoterapeutą, psichologą. Kiekvienas nuvažiavimas mums kainuodavo apie 100 eurų. Tėvams daugelį dalykų tenka daryti patiems. Viena mama teigia kažkada skaičiavusi su vyru, kad jau butuką būtų galėję nusipirkti už tai, kiek investavo į savo dukrytės ugdymą“.

Tėvai pabrėžia, kad jų vaikams neužtikrinamas kokybiškas ugdymasis. Vaikai, turintys ASS, nenoriai priimami į darželį ar mokyklą, ugdymo įstaigose trūksta profesionalių švietimo pagalbos ir kitų specialistų, kurie išmanytų sutrikimo specifiką, turėtų kompetencijų autizmo srityje („Vaikai lanko darželį, tačiau jame trūksta specialistų. Darželio psichologė dirba per tris darželius.“). Ypač sudėtinga

situacija toliau nuo didžiųjų miestų nutolusiose vietovėse. Tėvai teigia, kad provincijoje reikalingu specialistų tiesiog nėra.

Pasitaiko konfliktinių situacijų ne tik su mokyklos administracija, pedagogais ir specialistais, bet ir su kitų vaikų tėvais („Vaikai kurį laiką ėjo į darželį, kuriame ne tik vadovybė buvo neigiamai žiūrėjo į dvynukus, bet ir kitų vaikų tėvai.“). Negalią turinčių vaikų tėvai apgailestauja, kad „pasitaiko, jog netgi didelių akademinų pasiekimų turintys vaikai dėl savo bendravimo sunkumų, sensorinių ypatumų yra išstumiami iš bendrojo ugdymo įstaigų“.

Tėvus labai slegia nežinomybė, nuolatinis stresas ir baimė dėl vaiko ateities. Jie nedrįsta net pagalvoti, kas nutiktų, jei tėvai žūtų arba atsidurtų ligoninėje. Tėvus kankina ir nerimas, kad „kai vaikams sueis 18 metų, jų nepriims jokia įstaiga“. Dar blogiau – yra tekę girdėti pasisakymų, kad „mama mirs, o mes turėsime su „tokiu“ toliau gyventi“. Daugybė psichosocialinę negalią turinčių vaikų mamų yra „ant ribos“, jos bijo galvoti apie ateitį, viena kitai net neužduoda klausimų apie tai, kas bus po 10 metų, kai vaikai užaugs. Klausimai apie ateitį išlieka tabu.

Vaiko priežiūra yra kaip etatinis darbas – „viso gyvenimo darbas – darbas su vaiku“. Neretai tėvai turi atsisakyti savo profesijos arba iš viso mesti darbą. Tėvų mintys: „<...> galimybės eiti į darbą aš neturiu. Neturiu galimybės užsidirbti pensijai, man joks stažas nesiskaičiuoja.“ Tėvai nuolat galvoja, ką toliau reikės daryti, ir „tai neleidžia miegoti, neleidžia mėgautis brandžiu amžiumi, nes visą laiką turi planuoti“. Nemažai iššūkių šeimai kelia vaikų, turinčių ASS, polinkis laikytis taisyklių, įprastos tvarkos ir rutinos: „<...> reikia grįžti namo tuo pačiu keliu, atlikti tuos pačius veiksmus: pasidėti krepšį, tada skambinti į duris, tada sakyti „Laba diena“. Jei valaisi dantis, tai skalauti burną reikia iš to pačio puodelio. Jeigu eina į lauką, tai eina su ta pačia apranga.“

Ko tikėtis mokykloje?

Asociacijos „Kitoks vaikas“ tyrimų duomenimis, nedidelius pozityvius pokyčius siūlant platesnę švietimo pagalbos paslaugų pasiūlą švietimo įstaigose teigia pajutę 27 proc. respondentų, 69 proc. – nepajutę, o 4 proc. respondentų į šį klausimą neatsakė.

2020 m. asociacija „Kitoks vaikas“, bendradarbiaudama su Sutrikusios raidos vaikų konsultavimo skyriumi, parengė rekomendacijas, kaip turi būti organizuotas ASS turinčių vaikų ugdymas mokykloje.

2020 m. rugsėjo 14 d. jos buvo patvirtintos Švietimo, mokslo ir sporto ministro įsakymu. Taip pat patvirtinti pradinio bei pagrindinio ir vidurinio ugdymo programos bendrieji ugdymo planų pakeitimai, taip įtvirtinant rekomendacijų nuostatas ugdymo planuose.

Šiuose dokumentuose pirmą kartą šalies švietimo istorijoje reglamentuota, kokios sąlygos būtinos ASS turinčių vaikų ugdymui. Numatyta, kad mokykla turi privalomai parengti, remdamasi pateiktais sveikatos priežiūros įstaigos, pedagoginės psichologinės ar švietimo pagalbos tarnybos dokumentais, Pagalbos vaikui planą. Šiam planui įgyvendinti būtina paskirti koordinuojantį asmenį, kuris kartu su mokiniu, jo tėvais (globėjais, rūpintojais) ir kitais specialistais numato siektinus tikslus, suplanuoja jų įgyvendinimo žingsnius, atsakomybes ir periodiškus susitikimus teikiamos pagalbos rezultatams aptarti. Prireikus mokykla kreipiasi į mokyklos savininką, savininko teises ir pareigas įgyvendinančią instituciją dėl papildomų resursų (pagalbos mokiniui specialistų etatų, specialiųjų mokymo priemonių ar kt.) skyrimo. Atsižvelgiant į individualius mokinio gebėjimus, specialiųjų ugdymosi poreikių lygį ir sensorinius ypatumus, mokinys gali būti ugdomas bendroje klasėje, grupėje, skiriant mokytojo padėjėją, arba specialiojoje klasėje, grupėje, skiriant mokytojo padėjėją, ir dalį ugdymo laiko vykdant ugdymą bendroje klasėje, grupėje. Numatyta, kad mokykla taiko vizualinio struktūravimo metodus ir priemones, pritaiko ugdymo turinį atsižvelgdama į individualius mokinio gebėjimus ir įvairiapusio raidos sutrikimo specifiką.

Tėvams rekomenduojama įsitikinti, ar mokykla tinkamai vykdo švietimo, mokslo ir sporto ministro įsakymu patvirtintas ugdymo organizavimo nuostatas ir, esant reikalui, kreiptis į mokyklos steigėją ar Švietimo, mokslo ir sporto ministeriją dėl galimų pažeidimų.

Pasitelkime Jungtinės Karalystės pavyzdį, kaip vertinamos mokyklos, kaip gerai pasiruošė ir prisitaikė mokyti vaikus, turinčius ASS. Vertinimo metu stebima, ar:

- klasė ir bendra aplinka yra struktūruota, tyli;
- pašalinti perdėm stimuliuojantys objektai;
- mokykloje išdėstyti nukreipiamieji ženklai ir paveikslukai, žymintys skirtingas erdves, pritaikytas skirtingiems poreikiams;
- tėvai yra įtraukiami į reguliarius pasitarimus su mokytojais dėl ASS turinčių vaikų, egzistuoja rašytiniai įvykusių susirinkimų įrodymai;
- klasėse ar mokykloje yra išskirta erdvė, kur ASS turintis vaikas gali nusiraminti, pailsėti ir atsipalaiduoti;
- klasėse yra objektų, kurie yra įdomūs ASS turinčiam vaikui, skatina jo smalsumą; organizuojamos veiklos, atliepančios specifinius vaiko pomėgius;
- mokyklos turi ASS koordinatorių; mokyklos darbuotojai reguliariai dalyvauja ASS mokymuose, egzistuoja tai įrodanti dokumentacija;
- parengtos vidinės tvarkos dėl to, kaip paruošti ugdymosi planus ASS turintiems vaikams, mokytojai geba paruošti tokius planus savo mokiniams, kurie turi ASS;
- mokytojai geba pritaikyti ne vieną strategiją, kaip suvaldyti situaciją, kai ASS turintis vaikas netinkamai elgiasi, būna nerimastingas;
- vyksta nuolatinė mokinio mokymosi stebėseną ir analizė, atitinkamai keičiamas individualus ASS turinčio mokinio ugdymosi planas;
- mokymasis struktūruojamas taip, kad vaikas galėtų savo tempu mokytis dirbti individualiai, su partneriu ar grupėje; mokytojas geba įvertinti iškylančius sunkumus socialinėse situacijose ir atitinkamai padeda.

Rekomenduojame tėvams, apsilankyti mokykloje, kurioje mokosi jų raidos sutrikimų turintis vaikas, ir pasidomėti ar laikomasi panašios darbo organizavimo praktikos.

Teisinės pagalbos poreikis

Asociacija „Kitoks vaikas“ nuolatos teikia teisinę ir konsultacinę pagalbą šeimoms, auginančioms autizmo spektro sutrikimą turinčius vaikus. Nuolatos gaunama skundų dėl to, kad konkrečiose mokyklose tvyro netolerantiška negalią turintiems vaikams atmosfera, įstaigų vadovai ir konkretūs pedagogai nesugeba vykdyti švietimo, mokslo ir sporto ministro įsakymu patvirtintų negalią turinčių vaikų ugdymo organizavimo dokumentų nuostatų. Mokyklų steigėjai, užuot ėmęsi veiksmų, apsiriboja biurokratiniais „atsirašinėjimais“. Tai iliustruoja, kad konkrečios teisinės pagalbos poreikis ir toliau išlieka aktualus.

Siekiant geriau suprasti, kaip ugdyti psichosocialinę negalią turinčius vaikus, tėvams ir pedagogams, rekomenduojame paskaityti šias knygas:

- Rogers, S. J., Dawson, G. ir Vismara, L. (2017). *Vaiko autizmas: ankstyvoji pagalba, kurią gali suteikti tėvai*. Vilnius: Ugdymo plėtotės centras.
- Elven, Bo H. (2017). *Padėkite nesimušti, nesikandžioti, nešūkauti...* Vilnius: Ugdymo plėtotės centras.
- Freeman, S., Begun, G., Hayashida, K. ir Paparella, T. (2019). *Kaip pagerinti vaikų socialinį elgesį?* Vilnius: Ugdymo plėtotės centras.
- Navickienė, L., Mikulėnaitė, L., Grikainienė, L., Tender, J., Šatė, G. ir kt. (2019). *Kaip padėti vaikui, turinčiam autizmo spektro sutrikimų? Metodinė priemonė*. Vilnius: Ugdymo plėtotės centras.
- Tarshis, N., Hendrix, R., Zweber Palmer, K. ir Garcia Winner, M. (2019). Socialinio mąstymo programa ikimokyklinio ir pradinio mokyklinio amžiaus vaikams. *Mes – mąstytojai*. Vilnius: Ugdymo plėtotės centras.
- Aune, B., Burth, B. ir Gennaro, P. (2020). *Įtraukioji klasė: elgesio sprendimai*. Vilnius: Nacionalinė švietimo agentūra.
- Aune, B., Burth, B. ir Gennaro, P. (2020). *Įtraukusis ugdymas: elgesio sprendimai klasėje ir už jos ribų*. Vilnius: Nacionalinė švietimo agentūra.

Siūlymai institucijoms

1. Užtikrinti, kad kasdieninėje ugdymo įstaigų darbo praktikoje būtų laikomasi švietimo, mokslo ir sporto ministro įsakymu patvirtintų dokumentų nuostatų dėl autizmo spektro sutrikimą turinčių vaikų ugdymo organizavimo. Vykdyti situacijos stebėseną.
2. Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos Bendrojo ugdymo departamentui inicijuoti, kad ugdymo turinys negalią turintiems vaikams būtų pritaikomas nacionaliniu lygmeniu, o ne paliekamas mokytojų ar tinkamo išsilavinimo neturinčių mokytojų padėjėjų atsakomybei.

- Tėvams sužinojus, kad jų vaikui nustatyta raidos sutrikimo diagnozė, jie išsigąsta, nuliūsta, nežino ką daryti.
- Tėvai, prižiūrintys negalią turinčius vaikus turi mažiau galimybių dirbti, nes daug laiko skiria vaikų priežiūrai.
- Švietimo ministro įsakymu patvirtinta, kokias sąlygas turi sudaryti mokykla, kad negalią turintys vaikai galėtų sėkmingai mokytis.
- Reikia, kad mokykloje būtų draugiška aplinka, skirta atskira erdvė negalią turintiems vaikams pailsėti, paskirtas padėjėjas, kuris juo rūpintųsi.
- Patarimų, kaip geriau pasirūpinti negalią turinčiais vaikais galima paskaityti mokslininkų parašytose knygose.
- Tėvai ir mokykla turi dirbti kartu, kad negalią turintiems vaikams geriau sektųsi mokykloje.